

بررسی الگوهای ساختاری موجود در واگذاری مدیریت آبیاری به تشکلهای آب بران در حوزه عمل شرکتهای بهره برداری استان خوزستان

عادل دحیماوی

کارشناس ارشد آبیاری وزهکشی-سازمان آب وبرق خوزستان

دلالت مدحج

مربی دانشگاه آزاداسلامی واحد سوسنگرد

چکیده

گروه یا تشکل آب بران بطورکلی به گروهی از کشاورزان اطلاق میشود که معمولاً "دریک واحد یا حوزه آبیاری بصورت یک گروه وتشکل رسمی اداره ومدیریت بخشهایی از شبکه آبیاری را بعهده دارند این گروه کشاورزان به نامهای گوناگونی ازقبیل گروه آب بران -سازمان آب بران اتحادیه آبیاری نامیده میشود. هدف اصلی ازایجاد تشکلهای آب بران آن است که ازطریق یک فرایند مشارکتی که درآن کشاورزان درتصمیم گیریهای مدیریتی مربوط به آب آبیاری اراضی نقش اساسی را ایفا میکنند ازآب موجود ودردسترس استفاده بهینه بعمل آید به این فرایند مشارکتی اغلب مدیریت مشارکتی آبیاری اطلاق میشود . دردهه ۱۹۸۰ موضوع مشارکت زارعین درشبکه های آبیاری دولتی به موضوع انتقال قدرت مدیریت به تشکلهای مصرف کنندگان آب تغییر پیدا کرد که این انتقال قدرت مدیریت آبیاری یک حرکت جهانی است.انتقال مدیریت آبیاری را میتوان به صورت کاهش نقش دولت ودرعوض توسعه نقش مصرف کنندگان آب در امرمدیریت آبیاری تعریف کرد قبل از اینکه انتظار داشته باشیم که انتقال مدیریت آبیاری تحقق یابد چه شرایط فنی -اقتصادی ، اجتماعی وآموزشی خاصی بایدحاکم شود استفاده از تجارب جهانی درامر واگذاری مدیریت آبیاری به کشاورزان دراین زمینه برای برنامه ریزان ومدیران دولتی شبکه های بهره برداری آبیاری ونمایندگان کشاورزان بسیارسودمند میباشد .

واژه های کلیدی : تشکل، آب بران،مدیریت آبیاری

۱.مقدمه

با توجه به وجود منابع غنی وکم نظیر آب وخاک دراستان خوزستان که ازحدودنیم قرن پیش وبا آغاز توسعه کشور این استان را درصدر برنامه های جامع توسعه قراردادده است طی دودهه گذشته بزرگترین طرحهای سازه ای آبی کشور دراین منطقه اجرا شده وهم اکنون نیز طرحهای عظیم وگسترده ای درزمینه توسعه منابع آب استان درمراحل مختلف اجرایی قراردارند . ازاین رو سازمان آب وبرق خوزستان بعنوان متولی توسعه وبهره برداری ازمنابع آب مسئولیت مدیریت بهره برداری ازسدهای مخزنی دز ، شهید عباسپور ومارون وهمچنین شبکه های آبیاری وزهکشی اراضی پایین دست این مخازن را که حدود ۲۴۰ هزار هکتار ازاراضی حاصل جزمستعد کشاورزی استان را تحت پوشش دارند برعهده دارد . با پایان عملیات ساختمانی وبه بهره برداری رسیدن شبکه های آبیاری وزهکشی طرحهای مشارکت مردمی دردست اجرا تامین آب وانتقال وتوزیع آب مطمئن برای حدود ۸۰۰هزارهکتار ازاراضی استان میسرمیگردد . افزایش سطوح زیرکشت آبی وتوسعه

شبکه های آبیاری وزهکشی درجهت شکوفایی و رونق اقتصادی و افزایش تولیدات کشاورزی و دامی و بهره وری بهینه از منابع آب و خاک صورت میگیرد .

آمار تجارب موجود و سوابق شبکه های بزرگی چون دز - بهبهان - بیانگر آن است که علیرغم توفیقای نسبی درنیل به اهداف مذکور احداث این شبکه ها مشکلاتی را نیز درزمینه بهره برداری از منابع آب و خاک به همراه داشته است که درصورت عدم چاره اندیشی و اتخاذ راه کارهای مناسب با گذشت زمان بردت وحدت آنها افزوده شده وحتی بهره برداری از شبکه های جدید را با معضل مواجه خواهد ساخت . ازجمله این موارد میتوان به طوراجمال به موارد ذیل اشاره نمود .

الف: راندمان پایین آبیاری در شبکه ها ب: مصرف بی رویه و استفاده از روشهای ناکارآمد و نامناسب سنتی آبیاری ج- فقدان نگرش اقتصادی درخصوص آب بهاء و بهای بسیار پایین آب که خود عاملی در جهت گرایش مصرف غیر معقول آب در کشاورزی میشود د- تخریب وزهدار شدن اراضی آبخور شبکه در اثر آبیاری مفرط و غلط ه- عدم رعایت و فقدان الگوی کشت مناسب و اقتصادی در شبکه ها و- هزینه های بالای تعمیرات و نگهداری سازه ها - سیستمهای انتقال و توزیع آب به دلیل تخریب و تخلفات گسترده ز- عدم مشارکت زارعین در نگهداری و تعمیرات شبکه ج- عدم تمکین کشاورزان نسبت به رعایت سیاستها و برنامه های اعلام شده توسط مدیریت های بهره برداری از شبکه ها و در مواردی تقابل آنان با سیستم مدیریت بعلت فقدان روحیات و فرهنگ مشارکت در آنان که موجب بروز مشکلات عدیده و افزایش هزینه های جلب مشارکت آب بران میگردد .

مجموع عوامل فوق منجر به کاهش سود دهی و یازبان آوری شبکه ها و در پایان زودرسی عمر مفید شبکه های آبیاری وزهکشی در استان میگردد . ازاین بررسی کلیه عوامل فوق به منظور دستیابی به راه حلهای موثر و راهکارهای عملی و مفید در رفع مشکلات مبتلا به شبکه های آبیاری و اعمال مدیریت بهینه منابع آب و خاک از اهمیت و حساسیت خاصی برخوردار است لذا با توجه به حساسیت و ضرورت موضوع حسب نظر و دستور مدیریت محترم عامل سازمان ۷ کمیته تخصصی جهت بررسی مسائل و مشکلات خاص شبکه های آبیاری در استان خوزستان درخصوص محورهای زیر تشکیل گردید.

۱- کمیته تدوین نظامهای اطلاعاتی شاخص های ارزیابی شبکه ها

۲- اقتصاد آب و الگوی کشت اقتصادی

۳- تدوین ساختار تشکیلاتی شرکتهای بهره برداری و پیاده سازی نظام تضمینی کیفیت ISO- ۹۰۰۰

۴- برنامه ریزی تهیه نقشه های کاداستر و بررسی امکان توسعه شبکه های در دست اجرا بدون افزایش تخصیص آب

۵- تدوین دستورالعمل های بهره برداری و نگهداری تاسیسات آبی

۶- تدوین نظامهای بهره برداری و ایجاد تشکلهای

۷- بهبود راندمان آبیاری

۲. اهداف

کمیته تدوین نظامهای بهره برداری و ایجاد تشکلهای جهت نیل به اهداف زیر تشکیل شده است.

الف - بررسی نظامهای نوین بهره برداری از شبکه های آبیاری درجهان براساس الگوهای موجود مشارکت بهره برداران در مدیریت و به منظور بهینه سازی مدیریت شبکه های آبیاری .

ب - بررسی شرایط فرهنگی ، اجتماعی ساختارهای رایج مشارکت آب بران در مناطق مختلف استان و ارائه راهکارهای اجرایی جهت ایجاد تشکلهای بهره برداری در شبکه ها و تشویق و حمایت تشکلهای ایجاد شده.

ج - کاهش هزینه های تعمیرات و نگهداری اجرایی شبکه ها و همچنین انتقال وظایف تحویل و توزیع آب میان مشتریان با فعال سازی تشکلهای آب بران .

۳. وظایف تشکلهای

طبق تجارب بدست آمده از مدیریت طولانی شبکه های آبیاری چهار وظیفه اصلی و غیر قابل تفکیک وجود دارد که حتماً باید شرکت یا تشکلی که قرار است عهده دار خدمات امور آب گردد وظایف مذکور را نیز انجام دهد .

الف (وظیفه بهره برداری شامل :

- ۱- اندازه گیری و سنجش نیاز های آبی و حجم آب قابل تامین
- ۲- انتقال و توزیع آب در شبکه های آبیاری
- ۳- توزیع آب در دوره های کمبود آب
- ۴- استفاده از آب مازاد (هرز آب) آبیاری و زهکشی و خارج نمودن آن از مزارع و استفاده مجدد احتمالی و یا انتقال

ب (وظیفه نگهداری :

بر اساس نظر کارشناسان وظیفه نگهداری باید بر اساس نیازهای بهره برداری و ضرورت ها انجام پذیرد بنابراین تشکلی که مدیریت بهره برداری را عهده دار است باید مدیریت نگهداری را نیز بپذیرد .

ج (تامین مالی :

برای اینکه یک تشکل بتواند در قبال مشتریان و ارباب رجوع خود دارای انگیزه لازم برای کسب کار آبی و قدرت پاسخ گویی باشد باید در وهله نخست قادر به تامین مالی سازمان باشد در خصوص تشکل مورد نظر منابع مالی لازم از محل آب بهای وضع شده برای آب بران تامین خواهد شد .

د (حل و فصل اختلافات آبی :

یک تشکل محلی کارا و پایدار آبیاری باید از قدرت لازم قانونی برخوردار باشد که در قبال اختلافات و منازعات مربوط به امور آب بتواند نسبت به حل و فصل سریع و به موقع آنها با ضمانت اجرایی لازم برخورد و قضاوت نماید .

ه) سایر وظایف تشکلهای

- ۱- استفاده از ظرفیت مناسب منابع آبی بمنظور تامین هزینه های بهره برداری و نگهداری و تعمیرات اضطراری
- ۲- اجرای سیاست قوی با تاکید بر قوانین و حفظ مالکیت زیربنایی افراد تشکلهای و جوامع آبیاری
- ۳- ایجاد توازن بین هزینه ها و درآمد شبکه های آبیاری
- ۴- ترتیب تقسیم آب به صورت موثر و حفظ مرتب آب بوسیله مصرف کنندگان
- ۵- توزیع و تقسیم آب و آب گیری جهت اعضاء تشکلهای
- ۶- حذف هزینه های جاری بهره برداری و نگهداری دولت در مورد آن قسمت از شبکه های آبیاری که مدیریت آنها واگذار خواهد شد
- ۷- کاهش درصد استهلاک و فرسوده شدن شبکه های آبیاری و تاسیسات زیربنایی
- ۸- بالابردن راندمان انتقال آب در شبکه های آبیاری مدرن و سنتی
- ۹- تعیین نرخ آب بهاء و حق آبه
- ۱۰- صرفه جویی و مصرف بهینه آب در مزارع کشاورزی
- ۱۱- حل اختلاف آبیاری زارعین عضو تشکلهای
- ۱۲- استفاده تدریجی از منابع مالی
- ۱۳- تهیه صورتحساب و ترازها
- ۱۴- نظر دهی در تعیین میزان آب بران برای تامین نیاز آبی گیاه و محصولات کشاورزی قابل کشت در منطقه
- ۱۵- استفاده از افراد متخصص جهت نگهداری منظم شبکه ها
- ۱۶- تهیه اساسنامه برای خط مشی تشکل و انجام تعمیرات و اصلاحات مورد نیاز
- ۱۷- بررسی قوانین و آئین نامه های حاکم بر توزیع آب و ارائه پیشنهادات اصلاح قوانین فعلی
- ۱۸- مطلع کردن کشاورزان از حقوق آب ، حقوقی دانستن موضوعات مربوط به آبیاری مانند آب موجود و توزیع آن

- ۱۹- اجرای برنامه الگوی کشت منطقه توصیه شده توسط سیستم نظارت دولتی و توسعه کشت های اقتصادی
- ۲۰- نگهداری ساختار تاسیسات آبیاری
- ۲۱- جمع آوری هزینه آب و هزینه های خدمات از کشاورزان براساس حجم آب تحویل شده
- ۲۲- کنترل آب مصرفی اعضاء تشکلهای و توصیه برای بهبود و بالابردن راندمان آبیاری
- ۲۳- جمع آوری اطلاعات مربوط به سطوح کشتی که توسط اعضاء تشکلهای از طریق کانال آب و یا آب زیرزمینی آبیاری میشوند
- ۲۴- ذخیره آب در سطح و یا تغذیه سفره های آبهای زیرزمینی
- ۲۵- ایجاد بانک آب برای تشکلهای آب به منظور ذخیره سازی آب و خرید و فروش آن برای جبران کمبودهای ناشی از آب سطحی و یا کمی بارندگی
- ۲۶- بهبود محیط زیست محدوده سطوح زیرکشت از طریق درخت کاری و تبدیل زمینهای اطراف وزمین بایر به فضای سبز
- ۲۷- تقاضای نیاز آبی سالیانه ، فصل و استفاده گردشی طبق نیازهای آبی در محدوده تعیین شده
- ۲۸- ایجاد منابع درآمد جدید و فرآوری محصولات کشاورزی و بررسی امکانات محلی در جهت ایجاد صنایع جانبی محصولات کشاورزی و تولیدات دامی و سرمایه گذاری و توزیع درآمد حاصله بین اعضاء
- ۲۹- ساماندهی بهره برداران درهرواحد زراعی و یا بخش های آبخور شبکه های آبیاری
- ۳۰- مشارکت فعال و نظردهی در زمینه تعیین نرخ آب بهاء براساس شرایط تامین آب
- ۳۱- عقد قرارداد با شرکتهای بهره برداری به منظور تحول گرفتن آب براساس الگوی مصرف آب کشاورزی
- ۳۲- همکاری با سازمانهای کشاورزی در جهت ساماندهی اراضی و جلوگیری از خردشدن اراضی
- ۳۳- برنامه ریزی و اعمال هماهنگی در جهت حفاظت ، نگهداری ، تعمیرات شبکه آبیاری و زهکشی درجه 3/4 و تاسسات و تجهیزات مربوطه واقع در محدوده فعالیت تشکلهای
- ۳۴- همکاری و هماهنگی با سازمانهای کشاورزی در جهت تعیین الگوی کشت منطبق با سیاستها
- ۳۵- همکاری با سازمانهای کشاورزی و آب منطقه ای در جهت اجرای سیاستها، آئین نامه ها ، تعرفه های قانونی ، صدور پروانه و سند آب
- ۳۶- هماهنگی در زمینه استفاده از منابع اعتباری دولت طرحهای بانکی و سایر مراکز اعتباری و توزیع آن بین آبران و نظارت بر تقسیم و پرداخت اقساط
- ۳۷- همکاری در تحویل و توزیع تسهیلات و نهادهایی که برحسب مورد از طریق سازمانهای کشاورزی و یا سازمانهای آب منطقه ای در اختیار کشاورزان قرار میگیرد .
- ۳۸- تهیه ، خرید ، اجاره ماشین آلات کشاورزی و سایر تجهیزات مورد لزوم کاشت داشت و برداشت.

۴. حداقل وظایف تشکل مردمی یا نماینده آب بران مرتبط با اهداف اصلی وزارت نیرو

الف (انعقاد قرارداد تامین آب :

- ۱- ارائه معرفی نامه از مرکز خدمات کشاورزی منطقه و انعقاد قرارداد تامین آب جهت مصارف کشاورزی اراضی تحت پوشش نقطه تحویل حجمی با توجه به الگوی کشت اعلام شده توسط مرکز خدمات کشاورزی محل
- ۲- همکاری در خصوص وصولی هزینه های آب برداشت شده از کانالها و دریاچه ها و تسویه حساب نهایی و ابلاغ بدهی معوقه کشاورزان بدهکار تحت پوشش .

ب (تحویل و توزیع آب :

- ۱- ارائه درخواست آب مورد نیاز در هر دوره آبیاری به صورت یکجا طی فرمهای تهیه شده توسط شرکت بهره برداری از شبکه های آبیاری برای کشتهای دارای قرارداد .

- ۲- تحویل سهمیه آب در هر دوره آبیاری براساس جدول آبیاری محاسبه شده در ابتدای دریاچه ها و یا آبگیر مربوطه و توزیع به موقع آن طبق نیاز آبی محصولات (سندملی آب) منطبق با الگوی کشت اعلام شده .
- ۳- جلوگیری از برداشت غیرمجاز آب .
- ۴- رعایت اطلاعیه های دریافتی از مسئولین توزیع آب شرکت بهره برداری در رابطه با زمان انسداد و یا بازگشایی دریاچه ها و تحویل آب با هماهنگی لازم .
- ۵- تطبیق الگوی کشت و نیاز آبی محصولات با تعداد دفعات آبیاری و همچنین اعلام نحوه توزیع آب و تغییرات گشودگی دریاچه ها در تاریخ های موردنظر که با مشورت شرکت بهره برداری صورت میگیرد .
- ۶- پاسخگویی و رفع مشکلات کشاورزان تحت پوشش دریاچه آبگیر در ارتباط با سهمیه بندی آب.
- ۷- هماهنگی با سازمانهای دولتی ذیربط و شرکت بهره برداری درخصوص آموزش کشاورزان تحت پوشش در زمینه آزمایش اراضی بنحو مناسب برای دریافت آب و اعمال شیوه های جدید آبیاری به منظور صرفه جویی در مصرف آب و رسیدن به راندمان مطلوب .

ج (تهیه آمار و اطلاعات فیزیکی و هیدرولیکی :

- ۱- تهیه آمار و گزارشات آب ورودی به مزارع
- ۲- تهیه الگوی کشت مزارع
- ۳- نوبت بندی آب برای آب بران هر دریاچه یا آبگیر در هر دوره و ارائه گزارش نهایی برداشت آب مازاد بر نیاز آبیاری گیاه (سندملی آب) به تفکیک هر مزرعه
- ۴- ارائه آمار سطوح ایستابی در صورت وجود پیزومترهای مزارع

د (نگهداری شبکه فرعی :

- ۱- احداث و بهینه سازی سیستم آبیاری و نگهداری سازه های اندازه گیری جریان آب ، جاده های سرویس بین مزارع و باند کانال های درجه ۳ و ۴ ، زهکشهای جمع کننده و لایروبی کانالهای درجه ۳ و ۴ با مشارکت کلیه مصرف کنندگان آب به نسبت سطح زیرکشت و یا مالکیت
- ۲- ارائه گزارش تخلف و خسارات وارده به تاسیسات شبکه های فرعی و آبگیر اصلی درجه ۳ ، شناسایی و معرفی افراد مختلف
- ۳- تهیه و نصب سازه های اندازه گیری در ابتدای مزرعه به منظور امکان تهیه آمار آب ورودی به مزارع

هـ (مساحی اراضی :

- ۱- حضور در منطقه و همکاری با گروههای مساحی اعزامی توسط شرکت بهره برداری
- ۲- تعیین حدود اراضی تحت کشت به تفکیک ، ارائه مشخصات کامل مالک و طرف قرارداد
- ۳- حضور در محل و همکاری در تجدید مساحی های موردی و یا رسیدگی به اختلاف مساحی ارائه
- ۴- در خواسته های تجدید مساحی اراضی تحت پوشش دریاچه

۵. اهداف تشکیل تشکلهای بهره برداری آب

اهداف تشکیل تشکلهای بیانگر انتظاراتی است که از ره آورد های مهم و کلیدی اصلاحات در ساختار مدیریتی بهره برداری از شبکه های آبیاری وجود دارد این اهداف را میتوان دلایل اصلی انتقال مدیریت آبیاری و تشکیل تشکلهای آب بران دانست .

اهداف تشکیل تشکلهای بهره برداری شامل :

- ۱- مشارکت کشاورزان در تصمیم گیری و تعیین سیاست توزیع آب مشارکت در مدیریت بهره برداری و نگهداری و بهبود تاسیسات زیربنایی آبیاری
- ۲- بهبود بهره وری کشاورزی از زراعت آبی
- ۳- بهبود بهره وری اقتصادی از زراعت آبی
- ۴- بهبود رفاه اقتصادی ، اجتماعی روستائیان
- ۵- پایداری زیست محیطی آبیاری

۶- صرفه جویی در مصرف آب و استفاده بهینه از آب زراعت آبی

۷- اشتغالزایی

۸- کاهش ماندابی و شوری در اراضی آبی

۶- اهداف بلندمدت :

- ۱- کاهش تصدی گری دولت در جهت اعمال سیاست ها و تحقق اهداف واگذاری مدیریت بهره برداری و نگهداری شبکه های آبیاری و زهکشی به مصرف کنندگان آب
- ۲- اصلاح ساختار و مدیریت زراعی اراضی از رهگذر هماهنگ سازی الگوی کشت اراضی هر شکل و تعدیل عملیات پرهزینه و غیراقتصادی زراعی در اراضی منفرد به عملیات زراعی در اراضی یک پارچه (یکپارچه سازی اراضی)
- ۳- افزایش درآمد در بخش کشاورزی از طریق اصلاح الگوی کشت و حرکت بسوی الگوی کشت اقتصادی با رویکرد همزمان به بازارهای داخلی خارجی
- ۴- ایجاد هماهنگی میان بخش کشاورزی و صنایع تبدیلی و فرآوری کشاورزی و بازاریابی و بازرگانی در راستای برنامه ریزی سطوح کشت و ایجاد تعدیل بین خسارات و واردات محصولات کشاورزی •
- ۵- افزایش و ارتقاء درجه مشارکت در مردم جهت پیشبرد امورات اقتصادی و اجتماعی توسعه کشور •
- ۶- تحقق اعمال مدیریت مطلوب و بهینه منابع آب و خاک موجود و در دسترس •
- ۷- توسعه نقش مصرف کنندگان آب و سایر نهادهای محلی در امر مدیریت آبیاری •
- ۸- بهره وری بهتر از منابع آب و جلب مشارکت بهره برداران و افزایش اعتماد به نفس کشاورزان و بخش خصوصی جهت پذیرش و تقبل مدیریت نظام بهره برداری آبیاری •
- ۹- کاهش میزان استهلاک و فرسوده شدن تأسیسات زیربنایی شبکه های آبیاری •
- ۱۰- سهولت در امر جمع آوری اطلاعات و آب بها •

۷. اهداف کوتاه مدت

- ۱- تحویل حجمی آب بر اساس سند ملی و حرکت بسوی بهینه سازی مصرف آب در بخش کشاورزی •
- ۲- متمرکز سازی ارائه خدمات کشاورزی و آب در قالب تشکل
- ۳- کاهش تلفات در بخش بهره برداری از شبکه ها با توجه به نابسامانی موجود توزیع در شبکه های فرعی •
- ۴- پیاده سازی طرحهای ثبت اراضی کشاورزی کاداستر و مساحی مکانیزه با مشارکت تشکل ها •
- ۵- مشارکت تشکل ها در نگهداری و بهینه سازی تأسیسات شبکه در محدوده هر تشکل •
- ۶- ایجاد ساختار مناسب جهت امکان تحویل گرفتن شبکه فرعی در محدوده هر تشکل •

۸. روشهای مختلف واگذاری مدیریت

روشهای خیلی زیادی برای واگذاری مدیریت به بخش خصوصی و تعاونی در کشورهای مختلف مورد آزمون قرار گرفته است این روشها عبارتند از:

الف: اخذ هزینه خدمات آبیاری

دولت هزینه هائی را از مصرف کنندگان آب اخذ می کند که شامل بخشی از هزینه ها و یا همه هزینه های خدمات آبیاری •

ب: تشدید رقابت در ارائه خدمات

دولت بخش خصوصی را برای تأمین خدمات آبیاری (بویژه از منابع زیرزمینی) تشویق می کند این روش بیشتر برای توسعه آبیاری با استفاده از چاههایی که با مدیریت افراد محلی اداره میشوند بکار گرفته و کارسازمی باشد •

ج: انجام کار به روش قراردادی

دولت مشخصات کار و شرح وظایف را تعیین می کند و به شرکتهای غیردولتی و یا تشکل های مصرف کنندگان آب با عقد قرارداد برای انجام خدمات آبیاری پول پرداخت می کند •

د: فروش

دولت خدماتی را در مقابل تقاضا ارائه می دهد پرداخت به وسیله یک مؤسسه غیردولتی انجام میشود.

ه:فرانشیز

دولت حقوق مربوط به عرضه خدمات آبیاری را برای یک دوره مشخص به سازمانهای غیردولتی واگذار می کند لیکن استفاده کنندگان از آب هزینه آن خدمات را مستقیماً پرداخت می کنند.

و:اعانه ها و یارانه ها

دولت پرداخت یارانه ای را به مصرف کنندگان یا عرضه کنندگان خدمات جهت کاهش هزینه های محلی ارائه خدمات می پردازد یارانه ممکن است بصورت پرداخت نقدی و یا دادن مصالح و یا امتیاز اخذ وام های ویژه باشد.

ز: سرمایه گذاری مشترک

در این حالت سرمایه گذاری دولت در احداث و یا در بهسازی بخش مشخصی از شبکه مشروط به سرمایه گذاری معینی از طرف مردم محلی می باشد یک مثال در این رابطه حالتی است که مؤسسه مصالح و راهنمائی فنی لازم برای نگهداری شبکه را تأمین می کند مشروط به اینکه انجمن مصرف کنندگان آب موافقت نماید که نیروی کار لازم را ارائه دهد. سایر انواع توافق ها بر اساس نسبت های ارزش ویژه سرمایه گذاری شده است.

ح: خودکفائی مالی مؤسسه

در این حالت سازمانی که از محل درآمدهای دولت مرکزی تأمین مالی می شده به یک سازمان مستقل و یا نیمه مستقل تبدیل میشود که باید از طریق دریافت های حاصله در مقابل خدماتش استقلال مالی پیدا کند.

ط: مدیریت مشترک سازمان و مصرف کنندگان

این حالت شامل مشارکت زارعین در مقام مشاوره و تصمیم گیری در برنامه های تخصیص و تحویل آب بهره برداری و نگهداری و بهسازی و توسعه شبکه آبیاری است.

ی: واگذاری کنترل شبکه

دولت ها مسئولیت کامل اداره شبکه را به مصرف کنندگان آب و یا نمایندگان آنان واگذار میکنند هرچند که در بیشتر موارد دولت قسمتی از نقش خود را در بخش آبیاری هنوز حفظ می کند.

ک: خصوصی سازی دارائی ها

در این حالت مالکیت دارائی تأسیسات آبیاری از دولت به سازمانهای غیردولتی و یا اشخاص واگذار می شود این دارائی ها ممکن است شامل تأسیسات زیربنائی آبیاری و یا حقا به ها باشند. خصوصی سازی ممکن است از طریق فروش دارائی ها، فروش سهام و یا انتقال حقوق مالکیت باشد.

با در نظر گرفتن انواع الگوهای واگذاری نام برده شده انتخاب گزینه های مختلف واگذاری مدیریت لازم نیست در یک شکل منحصر بفرد باشد بلکه میتوان در هر منطقه یکی از گزینه های اشاره شده را که کاراتر می باشد انتخاب نمود.

۹. انواع ساختار سازمانی قابل انتخاب تشکل ها

ساختارهای سازمانی مناسب با توجه به حدود پیچیدگی و مسئولیت کار از نظر توان لازم برای مدیریت متفاوتند. این توان در مرحله نخست بر اساس حدود اختیارات تشکل تیره مدیریت مالی انگیزه ها و سازوکارهای لازم برای اعمال کنترل تعیین میشود در سراسر جهان برای مدیریت شبکه های آبیاری سازمان های انبوهی غیردولتی به یکی از اشکال زیر است.

۱- تشکل های یکپارچه آبران

۲- مؤسسات عهده دار خدمات عمومی

۳- نهادهای حکومتی محلی

۴- نواحی آبیاری

۵- شرکتهای تعاونی

۶- شرکتهای خصوصی

تشکل های یکپارچه آبران

تشکل های فراگیر آبران عبارتند از مجموعه گروههای آبرانی که وظایف مربوطه به هر دوتای مدیریت ستادی و مدیریت اجرایی را توأم و یکپارچه انجام می دهند. این تشکل ها معمولاً تعاونی های آبران هستند. در آسیا و آفریقا اعضا یا آنها تمایل دارند که هر دو وظیفه مدیریت های ستادی و اجرایی را مستقیماً عهده دار شوند. لذا بدین ترتیب چنین تشکل هایی بیشتر برای اداره شبکه های کوچک و یا شبکه های کانالهای فرعی که مدیریت ساده و غیرمترادگی را اقتضاء می کند مناسبتر هستند اعضا انجمن آبران شامل مالکین یا کشاورزانی که زیر پوشش خدماتی یک شبکه هستند می باشند.

تشکل های آبران کوچک عموماً بصورت تشکل های نیمه رسمی شکل می گیرند یا از نظر سیاسی نهادهای ضعیفی هستند که از قدرت لازم برای اعمال نظرات و خواسته های خودی بهره اند و وظایف حسابداری و مدیریت را اغلب نمایندگان منتخب کشاورزانی که با دریافت دستمزد جزئی در قبال همکاری خود موافقت دارند به عهده می گیرند.

۱. ساختارهای مختلف تشکل های کشاورزی موجود در استان خوزستان

- ۱- **گزینه اول:** شرکتهای تعاونی و تولید کشاورزی با مدیریت دولتی: این گزینه تشکل بدلیل وابستگی زیاد به دولت و نحوه انتخاب مدیرعامل شرکت که با معرفی هیئت مدیره و صدور ابلاغ حکم مدیرعامل از طریق سازمان جهاد کشاورزی استان و مغایرت با اهداف توسعه و جلب مشارکت بهره برداران امور آب قابل توصیه نمی باشد.
- ۲- **گزینه دوم:** شرکت های تعاونی با مدیریت مشارکتی مانند شرکت تعاونی آب بران کشاورزی: این گزینه با توجه به ساختار آن و قابلیت انطباق آن با شرایط مناطق مختلف استان خوزستان و همچنین تاکید بر مدیریت آب بران مناسب ترین گزینه شناخته شده است.
- ۳- **گزینه سوم:** شرکتهای خصوصی خدمات آب (پیمانکاران) این گونه بدلیل مشکلات اجرایی و عدم پاسخگوئی به مطالبات و نیازهای کشاورزی قابل توصیه نیست.
- ۴- **گزینه چهارم:** گروههای مشاع و اشکال سنتی آب بران: با توجه به فقدان جایگاه قانونی تشکل گروههای مشاع و مشکل نظارت بر عملکرد اینگونه تشکل ها و مشکل استفاده از تسهیلات بانکی توصیه نمی گردد.
- ۵- **گزینه پنجم:** شرکتهای خصوصی آ بران شبکه ها (مانند شبکه آبیاری) که بعلا مشکلات ناشی از قبول رتبه بندی اینگونه شرکتها از طریق سازمان مدیریت و برنامه ریزی و شرایط اجتماعی منطقه قابل توصیه نمی باشد.

۱.۱. انواع نقش های مثبت که دولت می تواند در تشکل های آبران داشته باشد:

۱- پشتیبانی قانونی

تشکل های آبران ممکن است به خدمات قانونی دولتی نیاز داشته باشند تا در برقراری شیوه های تعیین حقوق آب یا در این صورت پشتیبانی از حقوق موجود به آنها کمک شود.

وضعیت حقوقی و قانونی تشکل های آبران ممکن است در مورد انعقاد پیمان ها، برنامه ریزیها، تزئینات اعتباری، حریم ها، مالیات ها و تعهدات به قوانین و یا توصیه ها و مشاوره های قانونی اضافی نیاز داشته باشد. کارکنان حقوقی دولت می توانند چنین خدماتی را تامین کنند.

مالکیت تأسیسات زیربنائی آبیاری. اگر دولت سیاست واگذاری مالکیت تأسیسات زیربنائی آبیاری به تشکل های آبران را پذیرفته باشد و این سیاست در مرحله اولیه واگذاری جنبه قانونی نداشته باشد ممکن است برای نیل به اهداف و قوانین بیشتری نیاز باشد که در این رابطه دولت می بایست اقدام نماید.

حل مناقشات. ممکن است لازم باشد تشکل های آبران برای حل مناقشات دشوار در باره توزیع آب، خسارات وارده به سازه ها، بی نظمی های وارده به عدم گردآوری حبابه ها، یا مورمالی دولت مساعدت نماید.

۲- پشتیبانی فنی و آموزش و مشاوره ای

اندازه گیری آب: کارکنان تشکل آبران و حتی اعضاء هیئت نظارت تشکل آبران در مورد اندازه گیری آب نیاز به آموزش دارند معمولاً تدارک این کار آموزشی بعهد دولت می باشد.

توزیع آب وزهکشی : ممکن است تشکل های آبران درمورد اصول هیدرولوژیک نیاز به آموزش داشته باشند تا با آگاهی از این اصول بتوانند عملیات رابه نحوی کارآمد وموثرمدیریت واداره کنند . معمولاًچنین آموزشی ازطریق دولت تدارک میشود . ممکن است درموردتدوین برنامه های نگهداری ، طراحی تعمیرات سازه ای واقدامات نگهداری پیشگیرانه توصیه شده نیاز به آموزش اعضاء تشکل های آبران باشد این آموزش ها معمولاً ازطریق دولت می بایست انجام گیرد . رسیدگی وحسابرسیهای مربوط به بهره برداری ونگهداری متضمن به کارگری یک طرف مستقل برای انجام بازرسی سازمانی واقدامات مدیریتی ازجمله (بودجه، گزارش ها، سوابق) وتائیدیه وانطباق اقدامات انجام شده با معیارهای عملکردموردتوافق می باشد این کارتوسط حسابرسان وبازرسان وابسته به دولت انجام می گردد .

۳- پشتیبانی مالی ومدیریتی وآموزش

انجام کارهای حسابداری یکی ازضعف های متداول تشکل های آبران است این کارگاهی به ناکامی وفروپاشی تشکل می انجامد دولت باید به ویژه درجائی که یارانه ها پس ازواگذاری مدیریت آبیاری ادامه می یابد درترویج وپذیرش اصول ومعیارهای حسابداری وقیمت گذاری توافقی ، بودجه بندی وروشهای گزارش دهی ، تسهیلاتی کند . تجهیزمنابع اعتبارات ویارانه ها ، تعیین یک نظام تعیین آب بهای کارآمد ومؤثررسیدن به خودکفائی مالی ازمساعدت هائی است که دولت می تواند هرچاکه تشکل های آب بران بعدازواگذاری نمی تواند ازنظرمالی کارآمد وخودکفاشوند انجام دهد . اعضاء هیئت مدیره تشکل آب بران جهت ارتقاء توانائی مدیریتی خود به آموزش و پشتیبانی مشاوره ای شامل مواردی همچون مهارتهای کلی مدیریت محاسبه ، مدیریت مالی ، مدیریت کارکنان نظامهای اطلاعاتی نیازداشته باشد توسط دولت برنامه ریزی وانجام میشود .

۴- مدیریت حوضه آبریزوسیستم آبی

داده های هیدرولیکی ، کیفیت آب ، هواشناسی که معمولاًتشکل های آبران نیاز به آن خواهند داشت ازطریق ادارات دولتی ذیربط برای تشکل های آب بران تامین خواهدشد .

۵- سایرپشتیبانی ها

- ۱- دخالت دادن تشکل ها درتصمیم گیریهای سازمان دهی خدمات ترویج کشاورزی والگوی کشت منطقه ای .
- ۲- اولویت دادن تشکل ها درخصوص تأمین نهاده های کشاورزی وسایرخدمات ضروری .
- ۳- اولویت دادن به تشکل ها درخصوص پرداخت تسهیلات بانکی یا شرکتهای اعتباری دولتی دادن یارانه به تشکل ها تازمانی که تشکل ها به خودکفائی مالی نرسیده اند .
- ۴- ایجاد زمینه مناسب جهت تشکیل سندیکاها یا اتحادیه های آب بران که بتواند مجری سیاستگذاری های کلان درزمینه بهره ور

۱۴. منابع وماخذ

- ۱- فائو، ۲۰۰۴، نشریه غذا، گزارش سازمان خوار وبار جهانی از وضعیتتوسعه روستاها، شماره، ۱۵
- ۲- کمیته ملی آبیاری وزهکشی ایران، تجارب جهانی مشارکت کشاورزان در مدیریت آبیاری، ترجمه اعضاء هیئت اجرایی، چاپ اول، صفحه ۱۴ .
- ۳- کمیته ملی آبیاری وزهکشی ایران، ۱۳۷۷، مجموعه مقالات همایش کشاورزان در مدیریت شبکه های آبیاری، نشریه شماره ۲۷
- ۴- لهسایی زاده، عبدالعلی، ۱۳۷۵، جامعه شناسی کشاورزی، انتشارات اطلاعات، چاپ دوم، صفحه، ۲۵
- ۵- ارجمندی، رضا، ۱۳۷۸، مقاله « اثر تغییر ساختار نظام بهره برداری کشاورزی بر مدیریت آب » همایش مدیریت کشاورزان در شبکه های آبیاری، تهران.